

Jaarverslag Wiardi Beckman Stichting 2002

Bezoekadres : Herengracht 54, 1015 BN Amsterdam
Postadres : Postbus 1310, 1000 BH Amsterdam
Telefoon : 020 - 551 21 55
Fax : 020 - 551 22 50
E-mail : wbs@pvda.nl
Website : www.wbs.nl
Postgiro : 30603

Inhoud

De WBS in 2002: enkele hoofdlijnen
Werkzaamheden WBS-staf
Werkgroepen en andere activiteiten

Bijlagen

Publicaties stafmedewerkers Wiardi Beckman Stichting
Samenstelling bestuur, werkgroepen en redacties
Publicaties Wiardi Beckman Stichting

De Wiardi Beckman Stichting, het wetenschappelijk bureau van de Partij van de Arbeid, fungeert als intermediair tussen de wereld van de wetenschap en de sociaal-democratie. Ze draagt door studie en analyse bij aan de vernieuwing van programma's en beleid van de PvdA en is een vrijplaats voor debat over de koers van de sociaal-democratie.

Een onafhankelijke positie van het bureau is daarvoor essentieel – wat ondersteunend werk voor de PvdA (zoals het schrijven van discussienota's voor partijcongressen, bijdragen aan de voorbereiding van verkiezingsprogramma's, advisering van de Tweede-Kamerfractie) allerminst uitsluit.

De WBS heeft een kleine staf van betaalde medewerkers. Ze is in belangrijke mate aangewezen op het werk van vrijwilligers uit de wereld van wetenschap, maatschappelijke organisaties en openbaar bestuur.

De stichting geeft haar doelstellingen op verschillende manieren gestalte. Ze organiseert seminars en conferenties; ondersteunt een aantal vaste werkgroepen en gesprekskringen; en publiceert, voor een deel in samenwerking met externe uitgeverijen, rapporten en andere uitgaven. Vaste uitgaven zijn het maandblad *Socialisme & Democratie* en het *Jaarboek voor het democratisch socialisme*. Aan de Universiteit van Amsterdam heeft de WBS de Dr. J.M. den Uyl-leerstoel ingesteld.

Onderdeel van de WBS vormt het Centrum voor Lokaal Bestuur, waarin alle lokale, regionale en provinciale bestuurders van de PvdA zijn georganiseerd. Het Centrum heeft een studieuze en adviserende taak en beoogt de communicatie tussen PvdA-bestuurders op de verschillende bestuursniveaus te bevorderen. Het geeft o.m. het maandblad *Lokaal Bestuur* uit.

De WBS ontvangt overheidssubsidie, gekoppeld aan het aantal Kamerzetels van de PvdA, financiële steun van de PvdA zelf en in beperkte mate subsidie van andere organisaties. Daarnaast steunen vele individuele PvdA-leden de WBS door middel van een jaarlijkse gift of donatie.

Het bestuur van de WBS wordt uitgeoefend door een curatorium, benoemd door het bestuur van de PvdA. De directeur is adviserend lid van het partijbestuur.

1. De WBS in 2002: enkele hoofdlijnen

Na de dreun. Dat was de titel van het mei/juni nummer van *Socialisme & Democratie* - het maandblad van de Wiardi Beckman Stichting - waarin politici, wetenschappers en betrokken toeschouwers hun eerste analyse gaven van de verpletterende nederlaag die de PvdA bij de verkiezingen van 15 mei 2002 moest incasseren. Zij zochten niet de schuld bij anderen, maar schreven buitengewoon kritisch over hun eigen partij. Een kleine selectie:

- ‘De PvdA-campagne heeft de uittocht van kiezers eerder versterkt dan afgezwakt.’
  - ‘Mijn eerst Amsterdamse en later Haagse PvdA-collega’s kennen hun dossiers en vergaderen zich suf. Het zijn goede medebestuurders. Maar volksvertegenwoordigers?’
  - ‘Paars II was net het Nederlands elftal: omstandigheden zijn ideaal, spelers stuk voor stuk getalenteerd, en toch niet door naar de volgende ronde.’
  - ‘Tegenover miskende kiezers stonden miskende politici.’
  - ‘In twaalf jaar meeregeren is de PvdA veel van haar interne openheid, debatcultuur en interne democratie kwijtgeraakt.’
  - ‘De relatie tussen de PvdA-achterban en paars was rijp voor een politieke psychiater.’
- De analisten spaarden de PvdA niet. In navolging van deze aflevering van *S&D* werd ‘de dreun’ in bredere kring de aanduiding voor de electorale afrekening die de PvdA in het voorjaar van 2002 te verwerken kreeg.

‘De dreun’, dat wil zeggen de achtergronden, uitslag en gevolgen van de Tweede Kamerverkiezingen van mei 2002, bepaalde vanzelfsprekend in sterke mate de werkzaamheden van de WBS in 2002. In de aanloop van de verkiezingen, toen duidelijk werd dat Pim Fortuyn – en later de LPF – in belangrijke mate het politieke speelveld ging bepalen, reageerde de WBS met analyses van zijn beweging en denkbeelden en met een nadere plaatsbepaling van de sociaal-democratie ten opzichte van immigratie en integratie, het thema immers dat bij uitstek werd aangesproken door Fortuyn en zijn politieke geestverwanten. (Bijvoorbeeld: Lucardie/Voerman over Fortuyn; Van der Zwan, Hirsi Ali/Kalma en Van Balen/Broeders over immigratie en integratie, allen in *S&D* nr. 3 en 4)

Na de verkiezingen nam de WBS het initiatief tot nadere analyse van de verkiezingsuitslag, allereerst in het hierboven aangehaalde nummer van *S&D*, verder in de daaropvolgende aflevering van juli/augustus 2002, die onder het motto *Na de dreun. Het vervolg* een tweede serie commentaren bevatte, waaronder dat van Wouter Bos. Hij schreef onder meer: ‘Te vaak zijn we halverwege blijven hangen. Soms omdat we de debatten niet voerden, soms omdat we de keuzen niet durfden te maken. Maar in beide gevallen ontstond het beeld van een partij die de aansluiting was kwijtgeraakt bij wat grote groepen in de samenleving beroerde; een partij ook die die in de halfslachtige manier waarop debatten (niet) werden gevoerd en keuzen (niet) werden gemaakt uiteindelijk voor velen vlees noch vis bleek.’

De analyse in WBS-verband van de achtergronden en gevolgen van de verkiezingen van mei 2002 verliep en verloopt langs een paar lijnen:

- Een grondige en kritische inspectie van de door de PvdA zelf gemaakte fouten.
- Een nadere evaluatie van de regeringservaringen en –resultaten.
- Onderzoek naar de achtergronden van de opkomst van een populistische beweging à la Fortuyn, inclusief bredere maatschappelijke en politieke ontwikkelingen.
- Vergelijking met ontwikkelingen elders in Europa.

- Het formuleren van een vernieuwingsprogram voor de PvdA.

Naast blijvende aandacht voor ‘de dreun’ in de kolommen van *S&D* van dit jaar, leverde de WBS ook op andere wijze een bijdrage aan analyse van en debat over achtergronden en effecten van de mei-verkiezingen. Paul Kalma en Rene Cuperus verzorgden het secretariaat van de Commissie De Boer en namen voor een belangrijk deel de eindrapportage voor hun rekening. Frans Becker organiseerde samen met enkele (kandidaat) Tweede Kamerleden de conferentie *De Partij van de Arbeid binnenstebuiten – Buitenstaanders aan het woord over de positie en koers van de PvdA na de dreun van 15 mei*. De WBS organiseerde voorts samen met het Duitsland Instituut Amsterdam en het weekblad *Die Zeit* een seminar in Hamburg over rechts-populisme in Europa.

De verkiezingen van januari 2003 hebben een vrijwel onmogelijk geacht electoraal herstel van de PvdA te zien gegeven. Het zou een misverstand zijn om het boek over ‘de dreun’ nu dicht te slaan.

Een tweede centraal thema in het WBS-programma van 2002 vormde het immigratie- en integratievraagstuk: de achtergronden en patronen van immigratie, de gevolgen ervan voor migranten en de ontvangende samenleving, de integratie van immigranten in de politiek, het onderwijs en op de arbeidsmarkt, de culturele en religieuze verschillen en hoe daar mee om te gaan, de reactie van Nederlanders die in hun buurt met veel nieuwkomers worden geconfronteerd en omgekeerd. Dit thema raakte met het eerste – de verkiezingsnederlaag – verknoopt door de harde kritiek van Fortuyn en anderen op het paarse immigratie- en integratiebeleid en bovendien door de electorale aantrekkingskracht die de LPF juist op grond van dit *issue* wist te verwerven.

S&D bood een platform voor uiteenlopende beschouwingen en opvattingen over dit thema. Daarnaast publiceerde de WBS met Uitgeverij De Arbeiderspers *Transnationaal Nederland. Het 23ste jaarboek voor het democratisch socialisme*, dat geheel gewijd is aan vraagstukken van immigratie en integratie. Hetzelfde thema – maar dan in internationaal vergelijkend perspectief – stond centraal op de conferentie die de WBS samen met de Duitse Ebert Stiftung en het Oostenrijkse Renner Institut in het kader van het *Forum Scholars for European Social Democracy* organiseerde in Berlijn in mei 2002.

Het debat over integratie en de rol van de Islam kwam in Nederland nog eens extra op scherp te staan door bijdragen van (toen nog) WBS-medewerker Ayaan Hirsi Ali. Haar opvatting dat godsdienstige overtuiging en cultuur van de moslim-immigranten in Nederland een belemmering voor hun integratie vormen en vooral de emancipatie van islamitische vrouwen in de weg staan, werd, ook in sociaal-democratische kring, zeer gemengd ontvangen: deels met enthousiasme, deels met gemengde gevoelens, deels met scepsis en ook boosheid – vanwege Hirsi Ali’s als beledigend ervaren uitspraken. In islamitische kring leidden haar opvattingen over het algemeen tot harde kritiek, soms tot onverstandige aantijgingen en zelfs tot bedreiging. De WBS beleefde daarmee hetzelfde krankzinnige novum als een aantal andere instellingen in de politiek: de noodzaak iemands leven veilig te moeten stellen tegenover (althans voorlopig) ongrijpbare terreur.

Het onderzoek naar de achtergronden en effecten van immigratie gaat ondertussen voort. Eén van de belangrijkste opgaven voor de PvdA en de WBS zal zijn om daarop in de komende tijd een verstandig antwoord te formuleren.

Naast deze twee hoofdthema’s stond er nog meer op het WBS-programma van 2002. Zo was er de publicatie over de sociaal-democratie in Centraal- en Oost-Europa, samen met de Mozer Stichting en de Ebert Stiftung; de afronding van de werkzaamheden van de commissie Van Thijn, uitmondend in *Grenzen aan de markt. Privatisering en de hervorming van de publieke sector*; de conferentie over positie en toekomst van politieke partijen in Duitsland en

Nederland, georganiseerd met het Duitsland Instituut Amsterdam; en de conferentie over de islam, georganiseerd in samenwerking met de Teldersstichting.

Het navolgende biedt een gedetailleerd overzicht van de WBS-activiteiten die in het afgelopen jaar zijn ontplooid. Achtereenvolgens komen aan de orde: de stafactiviteiten in 2002 (projecten in uitvoering; overige werkzaamheden); de activiteiten van WBS-werkgroepen; *Socialisme & Democratie* en het *Jaarboek voor het democratisch socialisme*; en de werkzaamheden die Ed van Thijn in het kader van zijn leeropdracht aan de Universiteit van Amsterdam verrichtte. Als bijlage is een overzicht van de publicaties van de stafmedewerkers opgenomen, evenals een lijst van beschikbare WBS-publicaties. Daarnaast bevat dit verslag een overzicht van de deelnemers aan de WBS-werkgroepen.

In 2002 publiceerde de WBS de volgende boekuitgaven:

- Nick Crook, Michael Dauderstädt, André Gerrits, *Social democracy in Central and Eastern Europe. Integration – reconciliation – stagnation*, Friedrich-Ebert-Stiftung/Alfred Mozer Stichting/Wiardi Beckman Stichting;
- Frans Becker, Wim van Hennekeler, Monika Sie Dhian Ho, Bart Tromp (red.), *Transnationaal Nederland. Het drieëntwintigste jaarboek voor het democratisch socialisme*, Uitgeverij De Arbeiderspers/Wiardi Beckman Stichting;
- *Grenzen aan de markt. Privatisering en de hervorming van de publieke sector*, Rapport van de Commissie Van Thijn, Wiardi Beckman Stichting.

Curatorium en staf

Per 31 december was het curatorium als volgt samengesteld: J. Cohen (voorzitter), J. de Beus, H. Fernandes Mendes, C.A. de Kam, B. Koenders, J. Klijnsma, P. Meurs, M. de Meijer, L. Ongerling, R. van der Veen, H. Verkoren, H. Verbruggen, M. van Zuijlen. Het curatorium kwam in 2002 driemaal bijeen.

Ayaan Hirsi Ali nam, vanwege haar overstap naar de VVD, per 15 november ontslag bij de WBS. Mieke Groen kwam, als opvolgster van Richard 't Hart, het secretariaat van Socialisme & Democratie versterken. Tot 1 september werkte Teresa Cardoso Ribeiro op parttime basis voor de WBS, in het kader van project over de 'informatieparadox' van Ed van Thijn.

Op 31 december bestond de staf van de WBS uit de volgende medewerkers:
Frans Becker (35 uur), wetenschappelijk medewerker en adjunct-directeur;
René Cuperus (35 uur), wetenschappelijk medewerker en eindredacteur van *Socialisme & Democratie*;
Mieke Groen (28 uur), medewerker *Socialisme & Democratie* en bibliotheek;
Paul Kalma (35 uur), directeur;
Vera van Lingen (32 uur), secretariaatsmedewerker.

In dienst van de WBS waren, naast de eerdergenoemden, de medewerkers van het Centrum voor Lokaal Bestuur. Roeland Kreef nam afscheid als secretaris van het CLB; hij zou in 2003 opgevolgd worden door Jan Jaap van den Berg. Renske Keur was tot 1 oktober aan het CLB verbonden.

Per 31 december bestond de CLB-staf uit: Jos Kuijs (wetenschappelijk medewerker en hoofdredacteur van *Proeflokaal*); Jan de Roos (eindredacteur *Lokaal Bestuur*); Vera Bos (consulent dualisme) en Anna Sitnyakowsky (secretariaatsmedewerker). Zie voor de werkzaamheden van het Centrum in 2002 het afzonderlijk verschenen jaarverslag.

Financiën

De electorale dreun voor de PvdA betekende tevens een financiële dreun voor de WBS. Door de grote terugval in zetelaantal van de PvdA in de Tweede Kamer verloor de WBS een aanzienlijk deel van haar overheidssubsidie. Dit verlies werd voor een deel gecompenseerd door een buitengewoon goed resultaat van de donateursactie. Daarnaast was de PvdA bereid de samenwerking die de WBS is aangegaan met het kenniscentrum van de partij (zie onder 2.2) financieel te compenseren. Daardoor kon de WBS het jaar 2002 overleven zonder formatie-inkrimping en gedwongen ontslagen.

2. Werkzaamheden WBS-staf

2.1. WBS-projecten

a) De 'dreun' van 15 mei

Aan de evaluatie van de zware verkiezingsnederlaag die de PvdA bij de Tweede Kamerverkiezingen van 15 mei 2000 leed, heeft de WBS intensief deelgenomen – zo ze niet het voortouw bij deze analyse heeft genomen. Enkele weken na de verkiezingen bracht *Socialisme & Democratie* een speciaal dubbelnummer uit naar aanleiding van de verkiezingsuitslag uit, onder een titel die school zou maken: 'Na de dreun'. Ook in volgende nummers werd uitgebreid bij de achtergronden van de verkiezingsnederlaag en bij de positie van de sociaal-democratie in het algemeen stilgestaan.

Verder speelde de WBS een belangrijke rol bij de officiële evaluatie van de verkiezingsuitslag door een onafhankelijke PvdA-commissie onder leiding van Margreeth de Boer. Op die onafhankelijkheid was van WBS-zijde sterk aangedrongen; aan de WBS (in de personen van René Cuperus en Paul Kalma) werd vervolgens het secretariaat van de commissie toevertrouwd. Terugkijkend kan worden vastgesteld dat:

- er in korte tijd en in goede sfeer zeer veel werk is verzet. Het rapport is (incl. een aantal gesprekken met hoofdrolspelers) in enkele weken tot stand gekomen, Bij de analyse kon ruim gebruik maken van het materiaal dat in *Socialisme & Democratie* over de verkiezingsnederlaag en zijn achtergronden bijeen was gebracht;
- de ontvangst van het rapport in het partijbestuur en in de leiding van de Tweede-Kamerfractie ijsig was. Door commissieleden en rapporteurs zijn deze reacties ervaren als een bevestiging van wat ze in het rapport over de heersende cultuur in de partij(leiding) hadden genoteerd;
- de reacties in de rest van de partij en in de pers geheel anders van inhoud en toon waren. Het rapport is in verschillende kranten positief tot zeer positief besproken. Op het Politiek Forum van de PvdA van 6 oktober zijn de conclusies en aanbevelingen van de commissie (evenals die van de commissie-Andersson over de organisatie van de PvdA) overgenomen.

Ook het PvdA-bestuur heeft later vastgesteld dat de inhoudelijke dilemma's die door de commissie zijn geformuleerd, een grondig debat in de partij verdienen – en ook in het programma van de PvdA-Kenniscentra een belangrijke plaats zullen moeten krijgen.

In dezelfde periode dat het rapport van de commissie-De Boer verscheen, organiseerde de WBS met een aantal (kandidaat-)Tweede Kamerleden van de PvdA de conferentie *De Partij van de Arbeid binnenstebuiten*, waarin een aantal buitenstaanders aan het woord werd gelaten over de positie en koers van de PvdA na de verkiezingen van 15 mei: wat ging er mis en hoe moet het verder?

Anton Hemerijck opende de conferentie met een vergelijkende analyse van de hervorming van de verzorgingsstaat in West-Europa en een evaluatie van de prestaties van de Paarse kabinetten op dit terrein. Gerard van Westerloo schetste vervolgens een indringend portret van de verstoorde relatie tussen de PvdA en haar klassieke achterban. Zijn lezing werd gepubliceerd in *Socialisme & Democratie* van oktober/november 2002 onder de titel 'Opstand tegen de socialen'. Op de conferentie werd in werkgroepen gedebatteerd over:

- raadgevingen voor de oppositie, met Kees Vendrik, Marnix van Rij en André Krouwel;
- leiderschap en de stijl van de politiek, met Liesbet van Zoonen, Henk te Velde, Otto van der Harst en Peter Plug;
- de toestand van het onderwijs, met Ben van der Hilst, Wim Meijnen en Edith Hooge;
- immigratie en integratie, met Arie van der Zwan, Ila Kasem en Hedy d'Ancona.

Na een intermezzo met Jan Jaap van der Wal sloot Pieter Hilhorst de bijeenkomst af, in gesprek met Gitta Luiten, Jan Bugter, Ben van der Hilst, Marnix van Rij en Margreet Schuit.

b) Immigratie en integratie

Sinds haar aanstelling bij de Wiardi Beckman Stichting per 1 september 2001 heeft Ayaan Hirsi Ali zich intensief beziggehouden met vraagstukken van immigratie en integratie. Ze publiceerde in 2002 artikelen in *Socialisme & Democratie* en in dag- en weekbladen; trok zeer veel aandacht met enkele uiterst kritische artikelen over de islam in het algemeen en over de positie van de vrouw in moslimgemeenschappen in het bijzonder, o.a. in *Trouw*; en lichtte haar stellingname toe in tal van interviews, bijdragen aan TV-programma's en dergelijke. In de zomer werkte ze aan de voorbereiding van een WBS-onderzoek naar vrouwenemancipatie en integratie.

In het najaar verscheen een uitgebreid artikel van haar hand in het *Drieëntwintigste jaarboek voor het democratisch socialisme* van de WBS, getiteld 'Schurende normen. Over integratie als inwijding in de moderniteit'. Ze houdt daarin een krachtig pleidooi voor een integratieperspectief dat rekening houdt met de grote culturele verschillen tussen moslim-immigranten en autochtone Nederlanders. De tot nog toe gehanteerde beleidsparadigma's (het politiek-juridische, het sociaal-economische en het mult-culturele) schieten tekort voor een succesvolle integratie van moslims. De islam zelf, aldus Hirsi Ali, vormt een bedreiging voor aanpassing aan de Nederlandse samenleving. De islam vormt een premoderne mentale wereld, waarin eer- en groepsdenken, sterke gezagsverhoudingen en een patriarchale familiestructuur overheersen.

Deze kenmerken verhouden zich slecht tot de moderniteit waarmee moslims in Nederland worden geconfronteerd. De auteur pleit voor erkenning van de culturele dimensie van de achterstandssituatie van moslims en voor een sociaal-culturele benadering van het integratievraagstuk.

In september moest Hirsi Ali haar WBS-werk plotseling stopzetten vanwege bedreigingen met de dood die ze had ontvangen. Ze kreeg bescherming van de politie en van een particuliere bewakingsdienst. In oktober vertrok ze - om veiligheidsredenen en om in een rustige omgeving aan de voorbereiding van haar onderzoek te kunnen doorwerken - naar het buitenland.

In het verlengde van tal van pogingen, in en buiten de Partij van de Arbeid, om een langdurige verblijf in het buitenland mogelijk te maken en om Hirsi Ali anderszins financieel te ondersteunen, nam de WBS het initiatief voor de oprichting van een Fonds Ayaan (Hirsi Ali). In het bestuur van de stichting namen zitting: Paul Bordewijk (voorzitter), Harry van den Bergh, Paul Scheffer, Lilian Gonçalves en, vanuit het curatorium van de WBS, Pauline Meurs. Door het Fonds is een deel van de betreffende verblijfskosten betaald. Verder kreeg Hirsi Ali van verschillende kanten publiekelijk steun en werden de bedreigingen aan haar adres scherp veroordeeld.

Behalve steun in verschillende vormen kreeg ze, vóór en na haar vertrek naar het buitenland, echter ook kritiek. Het afzeggen van een discussiebijeenkomst in Paradiso werd door een medeformlid als 'laf' betiteld ('dan huur je toch bewaking in'). Van verschillende kanten (ook door niet-moslims) werd Hirsi Ali verweten een anti-islamitische houding te hebben ingenomen. Een grote stap verder ging het weekblad Vrij Nederland, dat vraagtekens bij de bedreigingen zelf zette. Zonder één overtuigend bewijs op tafel te leggen (bronnen bleken onjuist of verkeerd weergegeven; andere zegslieden bleven anoniem of waren door moslimorganisaties voorgeselecteerd) concludeerde het weekblad dat Hirsi Ali 'mogelijk' een leugenaar is.

Eind oktober kwam – volkomen onverwachts - het bericht dat de WBS-medewerker naar de VVD overstapte en een plaats op de kandidatenlijst van die partij voor de Tweede-Kamerverkiezingen geaccepteerd had. In reactie op haar overstap heeft de WBS het verschil van mening over haar beslissing (resp. over haar visie op de PvdA als een 'gesloten blok van conservatieven') niet verbloemd, maar zich overigens zeer terughoudend opgesteld. De VVD werd gevraagd om haar tijdelijk, dat wil zeggen tot haar aantreden als Kamerlid, in dienst te nemen. Dat verzoek is per 15 november 2002 gehonoreerd. Eind november keerde Hirsi Ali in Nederland terug.

Het project dat ze voor de WBS opgezet had, zal door anderen worden voortgezet; het neemt een belangrijke plaats in in het programma voor 2003.

Ook op andere wijze was de WBS in 2002 actief op het terrein van immigratie en integratie. Het al genoemde *Drieëntwintigste jaarboek voor het democratisch socialisme* was geheel gewijd aan deze problematiek (zie verder onder paragraaf 3.2). Verder belegden de Teldersstichting, het wetenschappelijk instituut van de VVD, en de WBS op 20 december in Amsterdam een conferentie over de islam, onder de titel 'Oog in oog met de islam'.

Op deze bijeenkomst, waarvoor grote belangstelling bestond (een kleine 300 aanmeldingen, waarvan we maar 200 konden honoreren) werden verschillende aspecten van het debat met en over de islam aan de orde gesteld. 's Morgens spraken Binnaz Toprak (hoogleraar aan de Bosphorus Universiteit van Istanbul) en Hans Jansen (Universiteit van Leiden) over 'De politieke islam in de islamitische wereld en de mogelijkheden van modernisering'; Jan Schoonenboom (WRR) zat deze sessie voor. Vervolgens debatteerden Frits Bolkestein en Bart Tromp o.l.v. Jan Rood (Clingendael) over 'de transatlantische verhoudingen sinds 11 september'. Het derde en laatste deel betrof 'de islam en de integratie van moslims in Nederland'. Frank Buijs (Universiteit van Amsterdam) leidde het thema in, waarna een forumdiscussie plaatsvond, onder voorzitterschap van Carlo van Praag (SCP). Forumleden waren, naast Buijs: Shervin Nekuee (hoofdredacteur van het tijdschrift Europa), Karin Adelmund en Ayaan Hirsi Ali.

Enkele inleidingen zouden in 2003 in bewerkte vorm verschijnen in *Socialisme & Democratie* resp. *Liberaal Réveil*.

c) *Publieke taken in de markt*

In het najaar van 2002 publiceerde een commissie onder voorzitterschap van Ed van Thijn de eindrapportage van het WBS-project 'Publieke taken in de markt', onder de titel *Grenzen aan de markt. Privatisering en de hervorming van de publieke sector*. De commissie had als opdracht de ervaringen met en risico's en perspectieven van verzelfstandiging en privatisering in verschillende beleidssectoren te inventariseren. Leden van de commissie waren, naast de voorzitter: Hans Simons, Margo Trappenburg, Lenny Vulperhorst, Willem Salet en Paul Kalma. Secretaris en penvoerder van de commissie was Frans Becker.

Privatisering en marktwerking zijn, aldus de commissie, in de hele Westerse wereld sleutelbegrippen geworden voor de hervorming van de publieke sector. Ook onder Nederlandse politici, beleidsmedewerkers en adviseurs hebben deze begrippen sterk aan populariteit gewonnen – en niet alleen in liberale kring. Marktwerking en privatisering, zo luidde de nieuwe beleidsopvatting, zouden belangrijke instrumenten kunnen zijn om de vastgelopen publieke sector weer vlot te trekken. Sociaal-democraten hebben in de jaren negentig, soms met tegenzin, soms met twijfel, soms met enthousiasme, deze opvatting onderschreven en verantwoordelijkheid genomen voor ingrijpende veranderingen in de publieke dienstverlening. Zij bleven echter verdeeld en aarzelend of *meer markt* het juiste antwoord is op het tekortschieten van de overheid.

In *Grenzen aan de markt* verkent de commissie Van Thijn nut en noodzaak, grenzen en mogelijkheden van marktwerking en privatisering in de publieke sector. Zij analyseert het historisch patroon van collectivisering van voorzieningen en de rol die de sociaal-democratie daarbij heeft gespeeld; beschrijft hoe het politieke krachtenveld aan het eind van de vorige eeuw is verschoven van publiek naar privaat; evalueert de introductie van marktwerking en privatisering in het openbaar vervoer per spoor, de energievoorziening en ziektewet en arbo-diensten; en sluit af met een programma voor hervorming van de publieke sector. Dat programma dient aanzienlijk pluriformer te zijn dan het eenzijdige beleid van marktwerking en privatisering van de afgelopen periode, dat bovendien slordig en ondoordacht is uitgevoerd. Het motto voor zo'n programma luidt: wel een markteconomie, maar geen marktmaatschappij.

Grenzen aan de markt werd gepresenteerd op 21 oktober in Perscentrum Nieuwspoor, Den Haag. Van Thijn hield een korte introductie. Daarna volgde een debat met Wouter Bos en Annelies Huygen, onder leiding van Romke van der Veen. Becker, Kalma en Van Thijn publiceerden naar aanleiding van het verschijnen van het rapport een uitgebreid opiniestuk in *NRC Handelsblad* onder de titel 'Eerherstel voor publiek domein'. Een jaar daarvoor, in oktober 2001, had de commissie al een tussenrapportage verzorgd, die uitgebreid besproken werd op het Politiek Forum van de PvdA. In januari 2002 verscheen deze tussenrapportage in *Socialisme & Democratie*, onder de titel 'Privatisering en de hervorming van de publieke sector'.

In het kader van het project leverde Paul Kalma een bijdrage aan een publicatie van het Sociaal en Cultureel Planbureau over non-profit organisaties, onder de titel: 'Quasi-ondernemers. Marktwerking in de non-profit sector'.

d) De sociaal-democratie in Europa en het 'Forum scholars for European social democracy'

Mede ingegeven door de opmars van het rechtspopulisme in Europa – van Oostenrijk tot België en van Italië via Denemarken naar Hongarije – organiseerde het Forum 'Scholars for European Social Democracy' – het netwerk van Europese progressieve denktanks met als kernorganisatoren de Duitse Friedrich-Ebert-Stiftung, het Oostenrijkse Renner Institut en de Wiardi Beckman Stichting - in Berlijn zijn jaarlijkse conferentie onder de titel: '*Migration, multiculturalism and civil society. Facts, myths and social democratic perspectives*'.

Deze conferentie vond plaats van 2-4 mei in het seminarcentrum van de Friedrich-Ebert-Stiftung in Berlijn en bracht vanuit diverse Europese landen denkers en experts van sociaal-democratische huize samen. De Nederlandse WBS-delegatie bestond uit: Paul Scheffer, Ruud Koopmans, Ayaan Hirsi Ali, René Cuperus, Alvaro Pinto en Paul Kalma.

Enkele onderdelen uit het meerdaagse programma:

- Een discussie over 'the politics of recognition', mede op basis van een inleiding over het Duitse *Leitkultur*-debat door prof. Hartmut Esser van de Universiteit van Mannheim.
- 'Sociaal-democratische migratiepolitiek in Europa: convergentie en divergentie', met inleidingen van Dietrich Thränhardt (Universiteit van Münster) en Sarah Spencer van het Institute for Public Policy Research, London.
- Een presentatie van nationale ervaringen op het vlak van integratie. Met Eckhardt Barthel, SPD-Bundestagmitglied over Duitsland en Paolo Borioni van het Gramsci Instituut over Italië. Ruud Koopmans (van het Wissenschaftszentrum in Berlijn) presenteerde een Duits-Nederlandse vergelijking. Oud PSOE-minister Narcis Serra sprak over Spanje, prof. Attila Agh over Hongarije en Paul Statham (University of Leeds) over de Britse casus. Paul Scheffer hield een meer algemene inleiding: 'Land of arrival', over problemen van multiculturele integratie.
- Verder vond een tweetal workshops plaats onder het motto 'Social democracy between multicultural romanticism and xenophobia?'. Een workshop handelde over 'Language, education, labour market', met deelname van Roby Nathanson (Israeli Institute for Economic Research, Tel Aviv), Laurent Bouvet (La République des Idées, Parijs), Stephen Day (University of Manchester) en René Cuperus; een tweede workshop over 'Ethnicity, religion and culture: collective identities and civil society', met deelname van Ayaan Hirsi Ali (WBS) en Sigrid Baringhorst, University of Siegen.
- Een slotsessie werd gehouden onder de titel 'Has Integration failed?' met Cornelia Sonntag-Wolgast, SPD-Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken van Duitsland, Paul Kalma en prof. Thomas Meyer (Universiteit van Dortmund/FES).

De conferentie zal de basis vormen van een nieuwe boekpublicatie van het Forum, een bundel over de multiculturele samenleving in Europees vergelijkend perspectief, met bijdragen van politici en wetenschappers uit tal van Europese landen. De bundel verschijnt in 2003.

De volgende bijeenkomst van het Forum wordt in september 2003 in Barcelona gehouden en zal worden georganiseerd door de Catalaanse Rafael Campalans stichting. Het thema: Europa voorbij de Europese Conventie.

2.2 Overige activiteiten

Sociaal-democratie in Centraal- en Oost-Europa

Als opvolger van het boek *Troubled transition. Social democracy in East-Central-Europe*, dat in 1999 verscheen, publiceerde de WBS dit jaar *Social democracy in Central and Eastern Europe*, gezamenlijk met de Mozer Stichting en de Friedrich-Ebert-Stiftung. Rene Cuperus tekende voor het eindredactionele werk.

Rechts-populisme in Europa

Op 6 september kwam, op initiatief van de WBS en in samenwerking met het Duitsland Instituut Amsterdam en het weekblad *Die Zeit*, in Hamburg een gezelschap politici, politieke adviseurs, wetenschappers, publicisten en journalisten bijeen om te discussiëren over de opkomst van het (rechts-)populisme in Europa, met speciale aandacht voor de vergelijking tussen de Duitse en de Nederlandse situatie. De PvdA had net de verkiezingen van mei achter de rug, de SPD stond aan de vooravond van Bondsverkiezingen in Duitsland. Kernthema's in dit debat vormden de beoordeling van recente populistische bewegingen in Europa; de positie van de sociaal-democratie tegenover het nieuwe populisme; de rol van de media; en de verschillen tussen Nederland en Duitsland.

Arie van der Zwan en Frank Decker spraken onder leiding van Ton Nijhuis over de achtergronden van de 'rechts-populistische Wende'; Ruud Koole en Matthias Machnig discussieerden onder leiding van Friso Wielenga over 'Neues holländisches Modell für Europa und Deutscher Sonderweg?'; Werner Perger modereerde het debat met Ben Knapen en Tobias Dürr over 'Die Biolokalisierung/Endemolierung der politischen Gesellschaft'. De bijdragen van de inleiders werden gepubliceerd in *Zeit* document 4-2002, *Populismus in Europa*.

Public Service Reform in Europe

Op initiatief van de Friedrich Ebert Stiftung Londen en het Britse IPPR vond op 14 november 2002 in Londen een conferentie plaats over de hervorming van de publieke dienstverlening. Namens de WBS namen Rene Cuperus, Frans Becker en Romke van der Veen deel aan de conferentie. Van der Veen hield een introductie over de Nederlandse ervaringen, inclusief de heftige verkiezingsstrijd rond de kwaliteit van publieke voorzieningen. Becker nam deel aan de forum-discussie over de ervaringen in verschillende Europese landen. Het seminar was bedoeld als opmaat voor een groter project, waarin naast IPPR en FES Londen ook de WBS en andere instellingen zouden participeren. Door gebrek aan financiële middelen bleek een dergelijk omvangrijk vergelijkend project niet realistisch. Gepoogd zal worden om op bescheidener schaal een vervolg aan de Londense conferentie te geven.

De gangen van de macht: 25 jaar partijpolitieke processen.

Eind 1977 werd onder de vlag van de Wiardi Beckman Stichting de werkgroep *Partijpolitieke processen* opgericht. Dit initiatief kwam voort uit de kater bij een aantal mensen over het feit dat de PvdA in 1977 haar verkiezingswinst niet om wist te zetten in regeringsdeelname.

In de 25 jaar dat de werkgroep bestaat veranderde de politieke cultuur in Nederland, maar veranderde ook de PvdA. De werkgroep hield zich intensief bezig met deze veranderingen: coalitieverhoudingen en formatieperikelen; verkiezingscampagnes en beginselen; kracht en zwakte van de partijdemocratie. De leden publiceerden regelmatig over deze kernthema's van het Nederlandse (partij)politieke debat en af en toe werd een publieke bijeenkomst georganiseerd. Ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de werkgroep werd op 22 november een jubileumconferentie gehouden onder het motto *De gangen van de macht. 25 jaar partijpolitieke processen*.

Mark Bovens sprak over de voortgaande verplaatsing van de politiek. Liesbet van Zoonen gaf een presentatie over burgerschap en politiek in een *entertainment* samenleving. Bart Tromp, tenslotte, sprak over de opkomst van de plebiscitaire democratie. De laatste zorgde eveneens voor een aantal politieke operafragmenten – van Verdi en Rossini – die overigens een zeker beroep op het geduld van de conferentiedeelnemers deden. Arie de Jong fungeerde als voorzitter. De bijdragen aan de conferentie verschenen in *Socialisme & Democratie* van december 2002.

Politieke partijen op drift

Onder deze titel organiseerde de WBS, in samenwerking met het Duitsland Instituut in Amsterdam, een confrontatie over Duits-Nederlandse ervaringen op het gebied van politieke partijen. Een gezelschap van politici, wetenschappers, journalisten en andere experts debatteerde vrijdag 13 december en zaterdag 14 december op het NIAS in Wassenaar over de positie en toekomst van politieke partijen. Frans Becker en Rene Cuperus zorgden voor een introductie in woord en geschrift. Hoofdt thema's van het seminar waren:

- a) De maatschappelijke positie van politieke partijen: Heimatlose volkspartijen? Met Hans Joachim Veen, Gerrit Voerman, Paul Dekker en Ton Nijhuis.
- b) Beginselpartij versus netwerk- en campagne partij: tussen bestuurlijk pragmatisme en ideologie. Met Bart Tromp, Dick Benschop en Jacco Pekelder.
- c) Nieuwe politieke stijlen en machtsverhoudingen: partijen in de mediademocratie. Met Philip van Praag, Werner Perger en Paul Lucardie.

Edith Mastenbroek leidde het afsluitend debat.

Een aantal bijdragen aan dit seminar zal worden gepubliceerd in het komende *Jaarboek voor het democratisch socialisme*.

Wallerstein symposium

Op 22 maart ontving de WBS de Amerikaanse historicus Immanuel Wallerstein, o.a. bekend van zijn analyse van het economisch 'wereldsysteem' zoals zich dat de afgelopen eeuwen heeft ontwikkeld; en scherp criticus van het hedendaagse kapitalisme. In het Vakbondsmuseum in Amsterdam hield Wallerstein een uitgebreide inleiding, waarna hij, onder leiding van Bart Tromp, in debat ging met Dick Benschop. Na de pauze discussieerde de Amerikaanse hoogleraar met het publiek. Van de bijeenkomst is in *Socialisme & Democratie* verslag gedaan door Willem Minderhout ('De ondergang van Het Kapitaal' – *S&D* nr.4)

WBS en PvdA: het kenniscentrum

In de loop van 2001 werd de WBS door het PvdA-bestuur gevraagd om mee te denken over de inhoudelijke en organisatorische toekomst van de kenniscentra van de PvdA. De kenniscentra zijn enkele jaren geleden opgericht om het thematische gezicht van de PvdA te versterken en om de discussie 'van onderop' op belangrijke beleidsterreinen te stimuleren. De samenwerking zou, aldus het PB, zover kunnen gaan dat de betreffende medewerkers op enigerlei wijze 'onder de hoede' van de WBS komen en dat de WBS medeverantwoordelijkheid voor het programma van de centra gaat dragen. Volgens het PB zitten de activiteiten van de kenniscentra dicht tegen het WBS-werk aan en kunnen ze op enige afstand van het dagelijkse partijwerk beter gedijen.

In het najaar van 2002 werd hierover verkennend overleg gevoerd. Begin december, toen de interne storm over 'De kaasstolp aan diggelen' weer was geluwd, zijn in goed overleg afspraken met het PvdA-bestuur gemaakt over het samenwerkingsverband tussen WBS en kenniscentra. De hoofdlijnen van het akkoord betreffen:

- garanties dat de medewerkers van de kenniscentra, die in dienst van de PvdA blijven, formeel en praktisch 'aangestuurd' kunnen worden door de WBS;
- afspraken over financiële steun van de PvdA aan de WBS, op basis van een schatting van de arbeidskosten, huisvestingskosten e.d. die in het geding zijn. Frans Becker, adjunct-directeur van de WBS, zal in 2003 een groot deel van zijn werktijd aan de inhoudelijke en organisatorische begeleiding van de kenniscentra besteden;
- een door de WBS opgesteld concept-programma voor de kenniscentra voor 2003, dat door het partijbestuur is geaccepteerd.

Het samenwerkingsverband geldt voorlopig voor een periode van één jaar. Na afloop zal de samenwerking worden geëvalueerd.

Overige activiteiten stafleden

Stafleden van de WBS hielden – net als andere jaren – inleidingen voor partijafdelingen; leverden bijdragen aan congressen, forumdiscussies e.d.; en publiceerden artikelen in dag- en weekblad (zie voor deze publicaties bijlage 1 van dit jaarverslag).

Door de WBS-staf is ondersteunend werk verricht voor de verkiezingscampagnes van de PvdA. In maart organiseerde de WBS in Amsterdam een gesprek over het onbehagen over de politiek (de PvdA niet uitgezonderd), de kritiek op paars en de opkomst van Pim Fortuyn. Het idee hiervoor ontstond al vóór de gemeenteraadsverkiezingen; de lijsttrekker van de PvdA had behoefte om met een aantal critici in en rond de PvdA van gedachten te wisselen over de ontstane situatie.

Aan het eind van het jaar werd o.a. meegewerkt aan de voorbereiding voor een college van Wouter Bos over de hervorming van de publieke sector; en aan de organisatie van een informele bijeenkomst in december over de ‘normen en waarden’-problematiek.

3. Werkgroepen en andere activiteiten

3.1 Werkgroepen

Werkgroep Economie

(Voorzitter: Leo Aarts; secretaris: Paul Kalma)

In de werkgroep economie treffen economen werkzaam in de politiek, de ambtelijke dienst, maatschappelijke organisaties en wetenschap elkaar om over economische en sociale kwesties te debatteren. De werkgroep besteedde in 2002 aandacht aan de volgende onderwerpen:

- het financieel-economische beleid van de PvdA (inleiding van Henk Don; co-referaten van Ferd Crone en Dik Wolfson);
- privatisering (inleiding door leden van de commissie-van Thijn; co-referaten van Coen Teulings en Wouter Bos).

Werkgroep Partijpolitieke processen

(Voorzitter: Bart Tromp; secretaris: Arie de Jong)

De werkgroep vierde niet alleen haar 25-jarig jubileum (zie 2.2), maar belegde ook bijeenkomsten over:

- de islamitische factor in de politiek, ingeleid door Kutsal Yesilkagit (23 januari);
- het democratisch onbenul van verkiezingscampagnes, ingeleid door René Cuperus (5 maart);
- de lokale politiek na de raadsverkiezingen van 6 maart, ingeleid door Pieter Nieuwenhuijsen (18 april);
- de verkiezingsuitslag van 15 mei, ingeleid door Mark Kranenburg en Michiel Zonneveld (13 juni);

- een terugblik op een klein jaar leiderschap als lijsttrekker van de PvdA, ingeleid door Ad Melkert (10 oktober);
- de Derde Weg, ingeleid door Dick Benschop (19 december).

De werkgroep kwam in 2002 enige tijd in de publiciteit te staan vanwege uitspraken van de voorman van Leefbaar Nederland, Jan Nagel. Deze verweet de werkgroep in 'Buitenhof' een publicitair complot tegen zijn partij en tegen haar (voormalige) lijsttrekker Pim Fortuyn te hebben beraamd. Hij verwees daarbij naar het lidmaatschap van de werkgroep van parlementaire journalisten als Kranenburg, Wansink, Breedveld en Zonneveld; en naar de discussie die hijzelf, eind 2001, als inleider met de werkgroep had gevoerd.

Door de aangesproken journalisten en door werkgroepvoorzitter Bart Tromp werd Nagel van repliek gediend. De werkgroep bestaat o.a. uit (oud)politici, wetenschappers en journalisten, die enkele malen per jaar discussiëren over relevante politieke thema's, op basis van een externe inleider (soms van binnen, soms van buiten de PvdA). Van politieke sturing van de werkgroep door de WBS, laat staan de PvdA, is geen sprake. Aan de werkgroep is ook – anders dan Nagel suggereert – niets geheimzinnigs; leden en werkzaamheden staan elk jaar vermeld in het jaarverslag van de WBS.

Wat opviel aan de ontstane discussie (onder journalisten, in de NVJ, in de ingezonden-stukkenrubriek van enkele kranten) is dat de betrokken journalisten, volstrekt ten onrechte, onder verdenking werden gesteld; dat de aanstichter met zijn wilde beschuldigingen heel gemakkelijk weg is gekomen; en dat er door veel betrokkenen met twee maten wordt gemeten (wat wetenschappers wel mogen, mogen journalisten kennelijk niet).

3.2. Periodieken

Socialisme & Democratie

S&D-jaargang 2002 was om twee redenen bijzonder: het was het eerste jaar van de *restyling* (zowel naar vorm als naar inhoud) en S&D stond grotendeels in het teken van De Dreun van 15 mei, de historische verkiezingsnederlaag van de PvdA, mede als gevolg van de beweging van Pim Fortuyn.

De restyling bestond niet alleen uit een nieuwe vormgeving (meer fotografie; een ander logo, ondertitel 'politiek, wetenschap, essay' e.d.), tevens werd een aantal nieuwe rubrieken geïntroduceerd. De rubriek 'Cursief' - korte prikkelende statements en tegendraadse commentaren op de politieke actualiteit - verving en verbeterde de oude rubriek 'Hoofden & Zinnen'. In de serie review-artikelen worden boeken uitgebreid belicht en besproken. S&D Polemieken beoogt auteurs en hun directe critici/commentatoren met elkaar te laten argumenteren. En met het S&D beeldessay wordt in woord en beeld op politiek-maatschappelijke thema's gereflecteerd.

Opvallend aan de reeks nummers in 2002 was vooral de nadruk op speciale thema's. Zo was het eerste nummer mede gewijd aan het heikele thema van de *privatisering*. S&D publiceerde de uitgebreide 'tussenrapportage' van de WBS-Commissie Van Thijn ('Grenzen aan de markt') en publiceerde een vijftal commentaren van Pieter Boot, Ferd Crone, Arnold Heertje, Wibo Koole en Frans van Waarden.

De toekomst van de gezondheidszorg stond centraal in nummer drie. Hierin werden de bijdragen (in bewerkte vorm) gebundeld van het afscheidssymposium voor Ad Dunning,

voorzitter van het curatorium van de WBS. Paul Schnabel, Margo Trappenburg, Hans Simons en Ad Dunning zelf lieten hun licht schijnen over de gezondheidszorg van de nabije toekomst. Het nummer bevatte als tweede thema het *immigratie- en integratiebeleid*. Onder de titel 'retoriek & werkelijkheid van het immigratiebeleid' werden verkenningen opgenomen van Paul Kalma en Ayaan Hirsi Ali en van Harry van Dalen en Dennis Broeders.

Het zwaartepunt immigratie- en integratiebeleid kreeg een vervolg in nummer 4, met een beschouwing van de hand van Arie van der Zwan: 'Waar blijft de ombuiging in het immigratiebeleid?'. Hoofdthema van hetzelfde nummer betrof *het CDA na paars* (met bijdragen van Kees van Kersbergen en André Krouwel, Flip de Kam en Maarten Hajer). In hetzelfde nummer schreven Paul Lucardie en Gerrit Voerman een gedegen portret van Pim Fortuyn, dat liet zien hoeveel verschillende groepen en sentimenten dit gedachtegoed potentieel zou kunnen mobiliseren en stimuleren.

Vanaf het meinumner stonden alle S&D-registers open voor een analyse van en terugblik op de dramatische verkiezingsuitslag van 15 mei 2002. *Na de Dreun*, zo werd het dubbele mei/juni-themanummer gedoopt. Dit zou ook buiten de kringen van S&D het codewoord worden voor de electorale shock voor de PvdA (een halvering van het aantal zetels). Ook in volgende nummers, in het bijzonder 7/8 en 9 werden diagnoses, commentaren, analyses en reacties inzake het 'hoe en waarom van de verkiezingsnederlaag' en 'het hoe nu verder?' gepubliceerd - in totaal ca. dertig bijdragen.

Deze nummers stonden vervolgens centraal op de conferentie 'De PvdA binnenstebuiten', in Felix Meritis, georganiseerd door WBS en PvdA en vormden in belangrijke mate munitie voor het latere rapport van de PvdA-commissie De Boer, *De Kaasstolp aan diggelen*.

Nummer 7/8 bevatte tevens de *Drees-lezing* van de Australische filosoof Peter Singer over de verzorgingsstaat à la Willem Drees; een nummer dat ter beschikking werd gesteld aan de achterban van de Stichting Willem Drees-lezing.

De toekomst van het onderwijs en de kenniseconomie vulde het leeuwendeel van nummer 9. Frans Leijnse schetste de onderwijsagenda voor de komende tien jaar; Marijke Linthorst, Wim Meijnen, Pieter Hilhorst, Marleen Barth en Frans de Vijlder leveren commentaar. Vervolgens werd het themanummer *De 'roots' van de PvdA* (nr 10/11), met als ondertitel: 'Hoe de PvdA haar natuurlijke achterban verloor en weer terug kan winnen'. Onder dit motto werden uiteenlopende bijdragen verzameld van Gerard van Westerlo (over de opstand van de trambestuurders), Reinier Krooshof, Mady Thung, Hans Werdmölder, Laurens Slot en Charlotte Dijkstra.

Het 25-jarig jubileum van de WBS-werkgroep partijpolitieke processen vond zijn weg naar het laatste nummer van de jaargang (nr.12). Onder de titel 'De gangen van de macht' werden de bijdragen van Mark Bovens, Liesbet van Zoonen, Bart Tromp en Arie de Jong aan de jubileumconferentie gebundeld. De later via een ledenraadpleging nieuw verkozen PvdA-leider Wouter Bos was met twee bijdragen present in S&D: een beschouwing over 'Zeven jaar paars en daarna' (S&D, 1) en een bijdrage aan de serie Na de dreun: 'Te vaak zijn we halverwege blijven hangen' (S&D, 7/8).

De redactie van S&D werd vanaf 2002 versterkt met Mieke Groen, opvolgster van Richard 't Hart als redactiemedewerker. De econoom Coen Teulings nam afscheid van de redactie.

Het Jaarboek, geredigeerd door Frans Becker, Wim van Hennekeler, Monika Sie Dhian Ho en Bart Tromp en uitgegeven in samenwerking met De Arbeiderspers, verscheen in 2002 voor de drieëntwintigste maal. In deze aflevering stond de immigratie- en integratieproblematiek centraal. Dit thema kreeg door de harde confrontaties rond de verkiezingen van maart en mei een uiterst actuele betekenis.

De sociaal-democratie, zo betoogt de redactie in haar inleiding, is door de politisering van het thema in verlegenheid gebracht. De PvdA heeft vraagstukken van immigratie en integratie altijd uit de verkiezingsstrijd willen houden, niet alleen om te voorkomen dat electoraal gewin zou kunnen worden behaald door de kaart van de vreemdelingenhaat te spelen, maar ook uit verlegenheid en onzekerheid over de eigen positie. De PvdA mag een duidelijke opvatting hebben over de staatsrechtelijke en sociaal-economische aspecten van integratie en inburgering, juist op het punt van de culturele verschillen weet zij zich niet goed raad.

Het jaarboek kan gelezen worden als een pleidooi voor een meer wetenschappelijk georiënteerde benadering van deze vraagstukken. Landen als Nederland, zo wordt beargumenteerd, ontwikkelen zich in hoog tempo tot ‘transnationale samenlevingen’. Immigratie is een permanent verschijnsel geworden, maar toont zich, anders dan vroeger, in heel verschillende gedaanten – of het nu om de motieven voor migratie (asiel, gezinsvorming, studie, arbeidsmigratie), om de sociale en geografische herkomst van de migrant, of om de duur van het verblijf gaat.

Wat betekent dit immigratiepatroon voor onze traditionele opvattingen over nationaliteit en inburgering? Wat zijn de mogelijkheden voor een planmatig (Europees) arbeidsmigratiebeleid? Hoe verloopt de integratie van migranten in ons land in termen van wonen, werken en onderwijs, politieke participatie en religie? Doet een stringent toelatingsbeleid het aantal illegalen toenemen? En hoe tegenstrijdig is een uitzettingsbeleid dat effectief en humaner tegelijk wil zijn? Het Jaarboek bevatte bijdragen van Godfried Engbersen/Erik Snel, Dennis Broeders, Jack Burgers, Ayaan Hirsi Ali, Han Entzinger, Paul Tesser/Jaco Dagevos, Wouter Gortzak, en Joanne van der Leun/Katja Rusinovic. Het werd op 25 november gepresenteerd met een debat tussen Jan Beerenhout, Ruben Gowricharn, Pauline Meurs en Paul Scheffer, onder leiding van Monika Sie Dhian Ho.

Naar aanleiding van het verschijnen van het Jaarboek ontstond in *de Volkskrant* een debat over de mogelijke invloed en *bias* van onderzoekers van het minderhedenbeleid en het integratievraagstuk. Kritiek kwam onder meer van *Volkskrant*-redacteuren Hans Wansink en Martin Sommer. Namens de WBS reageerde Paul Kalma; van de Jaarboek-auteurs nam Godfried Engbersen een uitgebreide reactie voor zijn rekening. Ook andere onderzoekers reageerden.

3.3 Dr. J.M. den Uyl-leerstoel

Aan de Universiteit van Amsterdam heeft de WBS de Dr.J.M. den Uyl-leerstoel ingesteld, die al enkele jaren met veel toewijding bekleed wordt door Ed van Thijn. In zijn onderzoeks- en onderwijsprogramma heeft Van Thijn de verhouding tussen bureaucratie en politiek centraal gesteld. Ook andere thema's komen aan de orde, zoals de verzelfstandiging resp. privatisering van publieke bedrijven en publieke voorzieningen. In een serie werkcolleges besteedde Van Thijn in 2002 aandacht aan deze problematiek. Verder werkte hij, met medewerking van Teresa Cardoso Ribeiro, verder aan een publicatie over de ‘informatieparadox’ binnen de overheid.

Van Thijn neemt aan het eind van het studiejaar 2002-2003 afscheid als hoogleraar op de Den Uyl-leerstoel. Mede met het oog op dit naderend afscheid werd hij in 2002 door het bestuur van de Den Uyl-lezing gevraagd om de Den Uyl-lezing te houden. Deze lezing, uitgesproken op 16 december 2002 in de Aula van de Universiteit van Amsterdam, had als titel 'De PvdA en de tijdgeest'. Van Thijn schetste hoe de sociaal-democratie de afgelopen veertig jaar (de periode 'die ik zelf heb meegemaakt') met heftige, onvoorziene veranderingen in de tijdgeest heeft geworsteld. 'Laten wij', zo besloot hij zijn lezing, 'bij het zoeken naar eigentijdse antwoorden op de grote kwesties van deze tijd de lessen uit het verleden goed laten meewegen.'

'In de jaren zeventig waren wij het middelpunt van progressief Nederland maar de te ver doorgevoerde polarisatie ontnam ons de mogelijkheid onze, toen sterk levende idealen om te zetten in concreet, uitvoerbaar beleid. In de jaren negentig was onze beleidsmatige invloed groot maar het poldermodel maakte ons flets en onherkenbaar. In de jaren die komen gaan moeten wij meer kleur op de wangen krijgen door bruggen te slaan. Wij zijn de partij van de gemeenschapswaarden, van sociale cohesie, van solidariteit. Deze, zich fragmenterende samenleving vraagt om bindend bestuur. Niet van bovenaf, zoals in het verleden, maar in samenspraak met de mensen om wie het gaat.'

De Den Uyl-lezing van Van Thijn is uitgegeven door de Partij van de Arbeid.

Bijlage 1

Publicaties stafmedewerkers Wiardi Beckman Stichting

Frans Becker

- (met E. van Thijn e.a.) *Grenzen aan de markt. Privatisering en de hervorming van de publieke sector*, Rapport van de Commissie Van Thijn, Amsterdam, Wiardi Beckman Stichting, 2002.
- (met E. van Thijn e.a.) 'Privatisering en de hervorming van de publieke sector', in: *Socialisme & Democratie*, jaargang 59 nr.1, p.16-28.
- (met E. van Thijn en P. Kalma) 'Eerherstel voor de publieke sector', in: *NRC Handelsblad*, 7/8 december 2002.
- 'Amsterdamse schijn bedriegt', in: *Socialisme & Democratie*, jaargang 59 nr.3, p.13-15.
- 'Na de Franse dreun', in: *Socialisme & Democratie*, jaargang 59 nr.12, p.4-5.
- (met R. Cuperus) 'Zonder grondig zelfonderzoek gaat het niet', in: *Socialisme & Democratie*, jaargang 59 nr.5/6, p.82-89.
- (met R. Cuperus) 'Eigen navel eerst. De PvdA moet naar de politieke psychiater', in: *Vrij Nederland*, 8 juni 2002, p.20-21.

- (met P. Kalma) 'Pim's populisme verdient principiële bestrijding', in: *de Volkskrant*, 23 maart 2002.

- F. Becker, W. van Hennekeler, M. Sie Dhian Ho, B. Tromp (red.), *Transnationaal Nederland. Immigratie en integratie. Het drieëntwintigste jaarboek voor het democratisch socialisme*, Amsterdam, De Arbeiderspers/Wiardi Beckman Stichting, 2002.

René Cuperus

- 'Multicultureel misdaaddrama?', in: *Socialisme & Democratie*, jaargang 59 nr. 1, p.10-12.

- 'Multiple ways of social democratic reform. How many differences do we have in common?', in: *Welfare state & globalisation. Social democratic alternatives*, Haavodá, Israel Labour Party, International Department, Tel-Aviv, maart 2002, p.5 e.v..

- 'We zijn Vlamingen geworden', in: *Socialisme & Democratie*, jaargang 59, nr.3, p.3.

- 'Hoeveel is in campagnes geoorloofd? Repliek op Philip van Praag', in: *Socialisme & Democratie*, jaargang 59, nr.3, p.71-73.

- 'De revolte van het nationale chagrijn', in: *Roodkoper*, 7^e jaargang nummer 2, april 2002, p.6-8.

- 'Xenofobie: Wij zijn Vlamingen geworden', in: *Trouw*, 16 maart 2002.

- 'Waarom Pim?', in: *Socialisme & Democratie*, jaargang 59 nr.4, p.10-11.

- 'Autopresentació d'un think tank. La relació amor-odi intellectuals i polítics: el cas de la Fundació Wiardi Beckman', in: *FRC, Revista de debat politic* (theoretisch orgaan van de Fundació Rafael Campalans uit Barcelona, de 'denktank' van de Catalaanse sociaal-democratie), primavera, nr. 4 (2002), p.149-155.

- 'Eigen boezem eerst!', in: *Roodkoper*, 7^e jaargang nummer 3, juni 2002, p.2-3.

- 'Olanda: il governo "viola" visto in una prospettiva internazionale', in: *Europa/Europe*. Rivista bimestrale del Fondazione Istituto Gramsci, nr.6/2002, p.116-138.

- (met F. Becker), 'Zonder grondig zelfonderzoek gaat het niet', in: *Socialisme & Democratie*, jaargang 59, nr.5/6, p.82-89.

- (met F. Becker) 'Eigen navel eerst. De PvdA moet naar de politieke psychiater', in: *Vrij Nederland*, 8 juni 2002, p.20-21

- 'Over Ad Melkert, het kale-kip-syndroom en Des Indes', in: *Socialisme & Democratie*, jaargang 59 nr.7/8, p.6-7.

- ‘Het echte debat over de normen van de multi-etnische samenleving wordt nu gevoerd’, in: *De Gelderlander*, 26 september 2002. Later gebundeld als: R. Cuperus, ‘Het echte debat over normen wordt nu gevoerd’, in: W. Derksen en B. Ummelen (red.), *De grenzen van de vrijheid. Over normen, waarden en politiek*. Katholieke Universiteit Nijmegen en De Gelderlander, Nijmegen, 2002.
- ‘Dambreuk in Duitsland?’, in: *Socialisme & Democratie*, jaargang 59, nr.9, p.4-5.
- ‘Een Commissie De Boer voor Amersfoort?’, in: *PvdAkte*, blad voor PvdA-leden in Amersfoort en Hoogland, jaargang 24, nr.6, 21 november 2002, p.6.
- ‘De tien geboden van Gouda’, in: *Socialisme & Democratie*, jaargang 59, nr.10/11, p.7-8.
- ‘De SP-koekoek broedt in het nest van de PvdA’, in: *de Volkskrant*, 3 december 2002.
- ‘Populariteit van kerst wijst op grote spirituele behoefte’, in: *Haagsche Courant*, 28 december 2002.
- ‘De koekoek en de albatros’, in: *Socialisme & Democratie*, jaargang 59 nr.12, p.10-11.

En:

- eindredactionele supervisie van: N. Crook, M. Dauderstädt en A. Gerrits, *Social democracy in Central and Eastern Europe. Integration, reconciliation, stagnation*, Bonn/Amsterdam, Friedrich-Ebert-Stiftung, Alfred Mozer Stichting en Wiardi Beckman Stichting, 2002.
- vanaf september 2002 vaste columnist van *VolZin*, het tweewekelijks verschijnende opinieblad voor geloof en samenleving (opvolger van Hervormd Nederland/HN en De Bazuin)

Ayaan Hirsi Ali

- ‘Schurende normen. Over integratie als inwijding in de moderniteit’, in: F. Becker, W. van Hennekeler, M. Sie Dhian Ho, B. Tromp (red.), *Transnationaal Nederland. Immigratie en integratie. Het drieëntwintigste jaarboek voor het democratisch socialisme*, Amsterdam, De Arbeiderspers/Wiardi Beckman Stichting, 2002, p.160-181.
- (met P. Kalma) ‘Aanzuigende werking. Over de verkramptheid van het immigratiebeleid’, in: *Socialisme & Democratie*, jaargang 59 nr.3, p.40-55.
- (met P. Kalma) ‘De verkramptheid van het integratiebeleid’, in: *Vrij Nederland*, 30 maart 2002
- ‘Waarom lukt het ons niet om naar onszelf te kijken?’, in: *Trouw*, 16 maart 2003.

Paul Kalma

- 'Quasi-ondernemers. Marktwerking in de non-profit sector', in: P. Dekker (red.), *Particulier initiatief en publiek belang. Beschouwingen over de aard en toekomst van de Nederlandse non-profitsector*, Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau, 2002, p.155-175.
- (met A. Hirsi Ali) 'Aanzuigende werking. Over de verkramptheid van het immigratiebeleid', in: *Socialisme & Democratie*, jaargang 59 nr.3, p.40-55.
- 'De PvdA en de multiculturele samenleving. Vijf stellingen', in: *Socialisme & Democratie*, jaargang 59 nr.12, p.60-66.
- 'Het evangelie van Oosterwijk', in: *Socialisme & Democratie*, jaargang 59 nr.1, p.9-10.
- 'De monarchie als parlementair probleem', in: *Socialisme & Democratie*, jaargang 59 nr.2, p.10-11.
- 'De nieuwe Roethofs', in: *Socialisme & Democratie*, jaargang 59 nr.7/8, p.3.
- 'Steun Ayaan Hirsi Ali', in: *Socialisme & Democratie*, jaargang 59 nr.10/11, p.8/9.
- 'Is politiek achteruitzien?', in: *Socialisme & Democratie*, jaargang 59 nr.4, p.62-65.
- (met E. van Thijn en F. Becker) 'Eerherstel voor de publieke sector', in: *NRC Handelsblad*, 7/8 december 2002.
- (met A. Hirsi Ali) 'De verkramptheid van het integratiebeleid', in: *Vrij Nederland*, 30 maart 2002.
- 'Terug naar het volk, maar niet op je knieën', in: *Vrij Nederland*, 18 mei 2002.
- 'De nieuwe correctheid van Felix Rottenberg', in: *Het Parool*, 3 oktober 2002.
- 'Het loon van de angst', in: *de Groene Amsterdammer*, 1 juni 2002.
- (met F. Becker) 'Pim's populisme verdient principiële bestrijding', in: *de Volkskrant*, 23 maart 2002.
- 'Stoere taal helpt niet bij integratie', in: *de Volkskrant*, 17 december 2002.

Bijlage 2

Samenstelling bestuur, vaste werkgroepen en redacties in 2002

Curatorium

J. de Beus, J.Cohen (voorzitter), H.Fernandes Mendes, C.A. de Kam, J.Klijnsma, B.Koenders, M. de Meijer, L. Ongering, R.J. van der Veen, H. Verbruggen, H. Verkoren, M. van Zuijlen

Curatorium Dr J.M. den Uyl leerstoel

J.Th.J. van den Berg (voorzitter), M.Hajer, P. de Rooij, J.Visser

Redactie Jaarboek voor het democratisch socialisme

F. Becker, W.R. van Hennekeler, M. Sie Dhian Ho, B. Tromp

Redactieraad Socialisme & Democratie+

B. Akkerboom, G. van den Bergh, R. Bloem, J. Bussemaker, J. Delwaide, H. Keuzenkamp, F. Leijnse, W. Witteveen, T. Wöltgens

Redactie: R. Cuperus (eindredacteur), M. Groen (medewerker), M. Hajer, P. Kalma (secretaris), M. Linthorst, C. Teulings, M. Trappenburg, B. Tromp

Werkgroep Economie

L. Aarts (voorzitter), P. de Beer, P. Boot, W. Bos, F. Crone, C. Driessen, V. Halberstadt, A. Heertje, N. van Hulst, P. Kalma (secretaris), H. Keuzenkamp, F. Leijnse, A. Melkert, K. van Paridon, D. Roos, M. Schuit, J. Smits, C. Teulings, R. van der Veen, P. Wilms, D.J. Wolfson, A. Wortman, S. van Wijnbergen, M. van Zuijlen, J. van Zijl

Werkgroep Partijpolitieke processen

M. Barth, F. Becker, P. Bordewijk, W. Breedveld, L. Casteleijn, R. Cuperus, R. Elkerbout, M. van de Garde, W. Gortzak, R. 't Hart, A. de Jong (secretaris), H. Ketelaar, W. Koning, E. Mastenbroek, H. Molleman, J. Monasch, M. Noordegraaf, R. Plasterk, J. Postma, Ph. van Praag, O. Ramadan, C. van Rest, T. Roes, M. Sie Dhian Ho, B. Tromp (voorzitter), F. VanderWilt, G. Verbeet, W. Voogt, J. de Vries, C. Waal, H. Wansink, P. Welp, D. Witteveen, T. Witteveen, K. Yesilkagit, L. Zandstra, M. Zonneveld

Forum 'Scholars for European social democracy

R. Cuperus (WBS, Amsterdam), J. Kandel (FES, Berlijn), K.A. Duffek (Renner Institut, Wenen)

Bijlage 3

Publicaties Wiardi Beckman Stichting

De rapporten zijn te bestellen door overmaking van het desbetreffende bedrag op postgiro 347.97.00 ten name van PvdA-Brochures, Amsterdam met vermelding van de gewenste bestelnummers.

Verschenen in 2003

De uitdaging van het populisme (auteur: Arie van der Zwan; uitgave Meulenhoff in samenwerking met de WBS).

Bestelnr.: 780. Prijs: € 17,50.

Verschenen in 2002

Transnationaal Nederland. Immigratie en integratie. Drieëntwintigste jaarboek voor het democratisch socialisme

Bestelnr.: 750. Prijs: € 17,95. UITVERKOCHT!

Grenzen aan de markt. Privatisering en de hervorming van de publieke sector

Bestelnr.: 775. Prijs: € 17,50.

Social democracy in Central and Eastern Europe

Bestelnr.: 777. Prijs: € 17,50.

Verschenen in 2001

Zeven jaar paars. Tweeëntwintigste jaarboek voor het democratisch socialisme

Bestelnr.: 748. Prijs: € 17,02.

Multiple Third Ways

Bestelnr.: 774. Prijs: € 17,70.

Ondernemen of overnemen

Bestelnr. 776. Prijs: € 13,61.

Het Suriname-syndroom

Bestelnr.: 785. Prijs: € 16,56.

Verschenen in 2000

De toekomst van de democratie. Eenentwintigste jaarboek voor het democratisch socialisme

Bestelnr.: 747. Prijs: € 17,02.

Geld zonder grenzen

Bestelnr.: 772. Prijs: € 13,57.

Schuld en solidariteit

Bestelnr.: 773. Prijs: € 11,34.

Verschenen in 1999

De achteloosheid voorbij

Bestelnr.: 754. Prijs: € 9,08.

Hedendaags kapitalisme. Twintigste jaarboek voor het democratisch socialisme

Bestelnr.: 746. Prijs: € 17,02.

Memorandum Derde Weg

Gratis

Als ideeën reizen. De derde weg en het Europese continent. Memorandum Derde Weg, Deel

II

Gratis

Overige publicaties

Economisch beleid in een ondernemende samenleving

Bestelnr.: 701. Prijs: € 17,02.

Land in zicht

Bestelnr.: 723. Prijs: € 18,11.

Inzake beginselen. Zeventiende jaarboek voor het democratisch socialisme

Bestelnr.: 743. Prijs: € 15,88.

De inrichting van Nederland. Achttiende jaarboek voor het democratisch socialisme

Bestelnr.: 744. Prijs: € 15,88.

Om de kwaliteit van het onderwijs. Negentiende jaarboek voor het democratisch socialisme

Bestelnr.: 745. Prijs: € 15,88.

Verzorgingsstaat tussen individualisme en solidariteit

Bestelnr.: 765. Prijs: € 9,08.

Verplaatsing van de politiek

Bestelnr.: 766. Prijs: € 7,94.

European Social Democracy. Transformation in progress

Bestelnr.: 770. Prijs: € 17,02.

Draagkracht onder druk

Bestelnr.: 771. Prijs: € 9,98.

Socialisme & Democratie

Maandblad van de Wiardi Beckman Stichting voor het debat over theorie en praktijk van het democratisch socialisme. Verschijnt 11x per jaar (dubbeldik zomernummer).

De abonnementsprijs bedraagt € 66,00 per jaar, voor instellingen en buitenlandse abonnementen

€ 121,00. Een studenten/aio/oio- of JS-abonnement kost € 35,00

Losse nummers € 8,25. Een abonnement kan elk gewenst moment ingaan.

Te bestellen bij: Boom Distributiecentrum, tel. 0522 – 237 555.